

Како је приштински муфтија за само неколико година постао најбогатији човек на Косову? Тешко и ризично је и данас бити Србин на Косову равном.

У мноштву писама и депеша које је Бранислав Нушић као српски конзул у европској Турској из Косовског вилајета слао влади у Београду, или српским дипломатским представништвима у Цариграду, Солуну и Скопљу, једна реч била је тако честа и незаобилазна да је са њом почињала или завршавала готово свака Нушићева порука: з у л у м и.

Већ из тога се може закључити да су физички и вербални обрачуни, отимачине, прогони, разноврсна насиља и неправде, постали уобичајена, свакодневна појава на Косову и Метохији. Зулуми, наравно, нису били само косовска специфичност. Њих је било и на свим другим просторима које су окупирали Турци. Али, нигде нису били таквог опсега и са тако драматичним последицама као у Косовском вилајету. У поимању Срба, као и самог конзула Нушића, зулуми су заједнички именоватељ за све оне облике терора које су мухамеданци, Турци и Арбанаси, чинили над хришћанским становништвом.

Из дипломатске поште коју су припремили конзулати Србије, Аустрије и Русије (српски се налазио у Приштини, а остала два у Призрену и Косовској Митровици) видљиво је да су најчешћи облици зулума били: привремено илњи трајно прогонство са Косова и Метохије, насилно запоседање српских кућа и пољопривредних имања, отимање и потурчавање мушке деце, насилно одвођење девојака и младих жена, разбојништва, пљачке, подметање пожара, присвајање српских кућа, дућана, воденица и друге имовине.

У косовској животној стварности с краја деветнаестог века, што је видљиво и из Нушићевих записа, постојали су и многи позитивни примери. Тако, и у селима и у градовима било је турских и арнаутских породица које су уживале велики углед и код самих хришћана. Оне су тај углед темељиле на традиционалним (патријархалним) схватањима породице и њеног односа према окружењу. Успостављајући поштен однос према суседима и стриктно примењујући бесу (која означава задату реч и има снагу заклетве), те породице биле су и најпоузданији заштитници православних духовних храмова и хришћана у целини.

У селима Косовског Поморавља (подручје око Гњилана, Витине и Каменице), Дренице, Сиринића и Подрима у Метохији, где је и најбројнија српска популација, било је доста српских староседелачких породица које су биле заштићене од могућих зулума. То су тако зване чипчије - земљорадници који су радили код турских и арбанашких велепоседника и бегова. Сви остали били су у неизвесности и сталном страху за своју имовину и животе својих породица.

Приликом многобројних путовања по старој Србији Нушић је уочио да свако веће место на Косову, у Метохији, а исто тако у Рашкој области и Македонији, има своје озлоглашене силнике. У записима са тих путовања он каже да ти силници ударају на српска села и нагоне сељаке у бежанију, после чега запоседају њихове куће и имања. То је најсуровији и најпримитивнији вид брзог богаћења, чему су били подложни и неки виђенији љди у тадашњим нахијама.

Богаћење на туђој несрећи постајала је, на жалост, некажњена пракса. Илуструјући то примерима којима је и сам био сведок, млади конзул Бранислав Нушић помиње случај приштиског муфтије, који је имао неприродно брз успон у каријери и за кратко време приграбио огроман капитал. Тај муфтија, каже Нушић, био је обичан сеоски хоџа. Касније се, подмићивањем више власти, дочепао положаја муфтије, да би затим, помоћу уцена, пљачкања, затварања, батинања и убијања имућних Срба постао најбогатији човек на Косову. На тако прљав и нечастан начин он је стекао многобројне чифлуке у Приштинском санџаку.

Зулуми овакве врсте, уколико су их чинили истакнути и повлашћени представници турске власти, увек су се догађали уз посредовање неког силника који је био непосредни извршилац. Приштински муфтија чинио је то уз помоћ озлоглашеног кавгације и тиранина Дим Бурјана. Њега је ангажовао да глоби, уцењује, а по потреби и убија Србе. А овај је то чинио јавно, без бојазни од турских власти. Било је случајева да Дим Бурјан и преко хуђумета (турског суда) у Приштини упути претећу поруку богатим појединцима и првацима српских села да у одређеном року плате новчану уцену, иначе ће се лоше провести.

Сличне оцене и притужбе из Приштине стизале су касније и од српског конзула Светислава Симића. Он је извештавао о притисцима и уценама муфтијиним на становништво српских села у близини Приштине (Словињ, Бабуш и друга). Они нису били турске чипчије - радници на њиховим поседима - већ су имали и обрађивали своју земљу.

Бранислав Нушић о приликама на Космету крајем XIX века

Пише: Драгиша Спремо
уторак, 17 август 2010 17:53

Намера муфтије је, међутим, била да од српских имања у овим селима створи још један чифлук за себе. Отуда притисци и претње које су стизале од Дим Бурјана.

Један од великих зулумћара у Приштинском санџаку, у годинама када је ту службовао Бранислав Нушић, био је и Сулејман паша, командант војске у приштинском округу.

У ширем рејону Гњилана, које је у време постојања српског конзулата у Косовском вилајету имало статус казе (среза), налазило се углавном српско домицилно становништво. Они су били бројнији од Арбанаса, представљали су моћнију етничку скупину, па је управо то био разлог да турске власти ово подручје означе као приоритетно за исељавање Срба. У извршавању тог нечасног чина, како је извештавао српски конзулат из Приштине, истицала су се два силника: Хусеин ага Ђаковци и Рашид ага Горанин.

Хусеин-ага се на ове просторе доселио из Ђаковице, а Рашид-ага са подручја Горе, планинске области између Шаре и Коритника, на крајњем југу Метохије. Из свог врлетног и сиромашног краја дошли су у плодно и богато Косовско Поморавље да би, ако то буде могуће, протерали Србе и заузели њихове куће и поседе.

Свемоћни Хусеин је, између осталог, одлучио да се дочепа пространих пашњака у српском селу Раиновац. Учинио је то на једноставан начин: земљу је поделио новопридошлим сељацима, наложивши им да је преоравају и тако претворе у њиве.

Срби мештани после тога нису више имали где да напасају стоку. То је био разлог да мања група Срба, као представници села, оду код кадије у Гњилане да се пожале. А он им каже:

Шта могу, рајо, ја кад је он силан Турчин, па му нико ништа не може. Трпите, па шта вам бог да!

А Рашид-ага (то је онај што је доселио из Горе), иначе пријатељ муфтијин, отишао је у село Доње Рудриге, где је ангажовао око 150 сељака да му бесплатно ору и копају,

Пише: Драгиша Спремо
уторак, 17 август 2010 17:53

жању пшеницу, беру и круне кукуруз, обављају и све друге ратарске послове без икакве накнаде.

Оваквих притисака и уцена с краја деветнаестог века било је широм Косова и Метохије. Иначе, Турцима и Арбанасима, као припадницима мухамеданске вере, посебно су сметале српске цркве и манастири. Њихово рушење, паљење и претварање у џамије почело је већ средином 15. века и трајало, с мањим или дужим прекидима, све до 1912. године, када је окончана турска власт на овим просторима.

Из конзулских писама је видљиво да је оваквог вандализма било и у време када се то најмање очекивало - у завршници отоманске владавине на југу Балкана, када су некадашњи моћници морали да се пакују и селе ка Анадолији.

Тако Бранислав Нушић 12. новембра 1895. године јавља министру иностраних дела у Београду о рушењу православних цркава у косовским селима Каменици, Шипашници, Божевцу и Ранилугу.

За непуну четири месеца разбијене су и опљачкане три цркве наше у Морави, а скоро ми стиже глас да је то стигло и четврту. Упоредо са тим рушена су и српска гробља. Забележено је да је један Арбанас направио себи воденицу од мермера са српског гробља...

Педантни српски конзул ништа није пропуштао да забележи и о томе благовремено извести министарство у Београду.